

HET ONDERZOEK BRUGGEN SLAAN IN TAAL

Marc van
Oostendorp

Anne-Marie Mineur schrijft een taalkundig proefschrift en een weblog – een dagboek op het internet. In dat weblog doet ze bijna elke dag verslag van haar vorderingen met haar onderzoek en van haar twijfels. Ze wisselt het af met recepten, berichten uit haar privé-leven en politiek commentaar. Af en toe spreekt ze zichzelf streng toe: “Nu heb je lang genoeg gelanterfanterd”, schrijft ze dan. “Nu is het een kwestie van je schouders eronder en hupsekee, aan de slag.”

Het proefschrift zal gaan over een van de wezenlijkste, maar ook ongrijpbaarste aspecten van de taal: de onuitgesproken verbanden tussen woorden. Stel dat iemand zegt: ‘Als ik naar een bar ga, gooit de barman me er altijd uit.’ Strikt logisch gezien zegt die persoon iets gek: hij heeft het over ‘de’ barman, terwijl er nog geen sprake is geweest van zo iemand. Alleen omdat de toehoorder weet dat bijna elke bar een barman heeft, kan hij de zin begrijpen.

Het is alsof de spreker twee bruggenhoofden in de zin aanlegt: *een bar* en *de barman*, maar het aan de luisteraar overlaat om de brug te slaan. Dat je zo’n verbinding moet maken (de technische term hiervoor is *bridging*), lijkt voor de hand te liggen, maar probeer dat een onnozel apparaat als een computer maar eens aan het verstand te brengen. Dat is wat de onderzoeker wil: een computer zó

precies uitleggen hoe je dit soort bruggetjes legt dat die het zelf ook zou kunnen.

Kwebbelzucht

Waarom wil Mineur dat? Aan het begin van de jaren negentig studeerde ze in Utrecht computertaalkunde. Veel van haar collega-studenten zijn in de software-industrie terechtgekomen en maken apparaten. Mineur is daarentegen geen technoloog, maar in de eerste plaats een onderzoeker die wil begrijpen hoe het zit: “Voor mij is de computer een spiegel waarin we onze eigen geest gereflecteerd zien. Pas als je het een machine kunt uitleggen, kun je zeggen dat je het zelf goed begrijpt.”

Juist omdat het apparaat zelf geen enkel verzwegen bruggetje kan leggen, is het de ideale gesprekspartner voor een onderzoeker. Daarnaast legt Mineur haar onderzoeksbevindingen sinds ongeveer een jaar op nog een andere manier uit: in haar weblog, dat voor haar de rol vervult van een collega. “Het meeste werk aan mijn proefschrift doe ik thuis, maar het is prettig om regelmatig aan bezoekers van het weblog uit te leggen waar je vastloopt. Echte vakgenoten hebben het trouwens vaak te druk om het allemaal aan te horen.”

Hoeveel mensen het weblog lezen, weet ze niet. “Ik schrijf het vooral voor mezelf.” Wel geeft ze haar lezers de gelegenheid om te reageren. Slechts één keer heeft ze een negatieve reactie gekregen: “Iemand vond het allemaal kwebbelzucht. Dat is het misschien ook, maar ik dwing niemand om het te lezen.”

Alcoholische dranken

Het weblog heeft nog iets anders gemeen met het proefschriftonderzoek: het is pionierswerk. Er zijn nog weinig of geen onderzoekers die in het openbaar zo intensief verslag doen van hun werk. Zoals Mineur ook een van de eerste studenten was die zo’n vijftien jaar geleden in Utrecht computertaalkunde gingen studeren, en een van de weinigen die nu het menselijk taalgebruik proberen te be-

schrijven in een strak systeem van regels.

Voor het bruggetje tussen de bar en de barman is er bijvoorbeeld een regel die stelt: als iemand praat over ‘de dit-of-dat’, dan heeft hij dit-of-dat al eerder genoemd. De luisteraar zoekt in de context waar dat precies gebeurd is. In een zin als ‘Als ik naar een bar ga, blijkt de tent net dicht te zijn’ is dat makkelijk, want daar verwijst “de tent” letterlijk terug naar de bar.

Bij het voorbeeld met de barman ligt de zaak iets ingewikkelder. Daar moet een indirecte relatie worden gelegd, die gebaseerd is op wat taalkundigen ‘kennis van de wereld’ noemen. Alleen al bij ons eenvoudige voorbeeldzinnetje zal ieder mens er bijvoorbeeld van uitgaan dat de barman waarschijnlijk over een neus en armen beschikt; dat er in de bar alcoholische dranken worden geschonken, waarvoor betaald moet worden; dat de barman een deel van dat geld zal krijgen, enzovoort. De lijst is bijna eindeloos. “Ik laat zien”, schrijft Mineur in haar weblog, “dat je bij elk woord een wereld van kennis oproept. En dat is niet alles: ondanks die wereld van kennis, die gemakkelijk tot chaos kan leiden, zijn wij in staat om daarmee haarfijn te manoeuvreren, om de kennis in het hoofd van de ander uiterst virtuoos te bespelen.”

Het onderwerp is zo ingewikkeld dat het Mineur, die er een parttimebaan naast heeft, bijna tien jaar heeft gekost om haar proefschrift af te ronden. Wat ze hierna wil doen, weet ze nog niet zeker. In ieder geval wil ze blijven proberen gedachten precies te maken door ze in woorden uit te drukken. “Ik heb een cursus wetenschappsjournalistiek gedaan, en misschien ga ik die kant wel op. Maar misschien blijf ik ook wel in het onderzoek. Dan wil ik wél het liefst werken in een team – ik vind het toch het prettigst om te overleggen over hoe iets aangepakt kan worden.”

Het weblog van Anne-Marie Mineur staat op www.phil.uu.nl/~ace/blog. Titel en datum van verschijnen van het proefschrift zullen daar worden aangekondigd.

Anne-Marie Mineur:
“Pas als je het een
machine kunt uitleg-
gen, kun je zeggen
dat je het zelf goed
begrijpt.”

Foto: Marc van Oostendorp